

POGLED U RAZVOJNU I KRIMINOLOGIJU ŽIVOTNOG TOKA: KRIMINALNE KARIJERE POČINITELJA ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Pregledni naučni rad

Primljeno/Received: 19. 02. 2020.

Prihvaćeno/Accepted: 11. 06. 2020.

Mirza BULJUBAŠIĆ

Sažetak

Inspiracija za rad i problem(i) koji se radom oslovljava(ju): Kriminologija životnog toka – unutar koje je inkorporirana i razvojna kriminologija – predstavlja pristup ispitivanja kriminalnog ponašanja kroz vrijeme, konkretnije dobno-gradirane sekvence, uključujući i šire društvene, psihološke i druge kontekste koji su smisleni i skloni promjenama. Kriminalne karijere su dio navedenih kriminoloških disciplina i najistraženije područje unutar kriminologije. Istraživanje kriminalnih karijera bazira se na promjenama u šablonima kriminala, a koji se dešavaju tokom razvoja, odnosno unutar životnog toka pojedinca. Iako je mnogo znanja o kriminalnim karijerama akumulirano u proteklih nekoliko decenija, istraživanja o počiniteljima organizovanog kriminala su iznimno reducirana.

Ciljevi rada (naučni i/ili društveni): Cilj ovoga rada je da na prikaže dosadašnje spoznaje o kriminalnim karijerama počinitelja organizovanog kriminala.

Metodologija/Dizajn: Rad predstavlja tradicionalni pregled literature. Prema tome, korištena je narativna diskusija prethodnih istraživanja.

Ograničenja istraživanja/rada: Rad je teorijskog karaktera i ne raspravlja o verifikaciji prethodnih istraživanja u kontekstu Bosne i Hercegovine. Zbog ograničenog obima rada, informacije o razvojnoj/kriminologiji životnog toka su reducirane.

Rezultati/Nalazi: Studije su demonstrirale da počinitelji najčešće startaju kriminalnu karijeru kasno - u odrasloj dobi - te da nisu specijalisti za činjenje specifičnih krivičnih djela organizovanog kriminala. Dosadašnje spoznaje limitirane su različitim pristupima istraživanja. Većina studija je primjenjivala kvantitativne tehnike.

Generalni zaključak: Istraživanja počinitelja organizovanog kriminala su pokazala da razvojna kriminologija mora imati veći fokus na odraslim osobama. Studije su se previše fokusirale na odustajanje od činjenja krivičnih djela, a zanemareni su situacioni faktori koji dovode do kriminala, što ima direktne implikacije na ograničene spoznaje o kriminalnim karijerama u organizovanom kriminalu. Više istraživanja je potrebno, osobito na prostoru Balkana.

Opravljanost istraživanja/rada: Razvojna kriminologija je zanemarena na prostoru Bosne i Hercegovine i regije. Ovaj rad nastoji doprinijeti i proširiti postojeći fond znanja.

Ključne riječi

razvojna kriminologija, kriminologija životnog toka, kriminalna karijera, organizovani kriminal

Uvod

Kriminologija životnog toka je kriminološka poddisciplina koja uspostavlja veze između delinkvencije¹ i životnih događaja, odnosno aktivnosti koje pojedinac poduzima tokom životnog toka. Začeci kriminologije životnog toka mogu se pronaći 1920. godine u djelu *Sociološki problemi generacije* Karla Mannheim. Unutar ove poddiscipline etabrirana je razvojna kriminologija čiji predmet proučavanja su kontinuirani efekti ranijih životnih iskustava na ponašajne ishode koji mogu biti kriminalni i/ili antisocijalni. Začetnik razvojne kriminologije je Cyril Burt i njegovo djelo *Mladi delinkvent* iz 1920. godine o razvoju kriminalnog ponašanja kod maloljetnih prestupnika.

U decenijama koje su dolazile znanje iz razvojne i kriminologije životnog toka je akumulirano veoma sporo. Tokom 1980-ih godina vođene su intelektualne debate o odnosu karakteristika dobi i kriminala. Pretpostavka je bila da se pojava kriminala postepeno smanjuje kako ulazimo u odraslu dob, ali i da postoje pojedinci koji su skloni činiti krivična djela tokom čitavog života zbog loših životnih uvjeta, socijalizacije i interakcije s antisocijalnim stilovima života. U navedenom periodu pojavljuju se snažne kritike prema stanovištu da su kriminalne putanje/trajektorije uslovljene socijalizacijom u porodici, odnosno da pojedinci čine krivična djela zbog nerazvijene samokontrole u ranoj dobi. Kritičari su tvrdili da putanje, koje su nazvali kriminalne karijere, ne mogu biti objašnjene jednostavnim modelom - samokontrolom - već da je potrebno posmatrati u kojoj dobi pojedinac započinje kriminalnu karijeru, kakvo i koliko je učešće pojedinca u krivičnim djelima, koliki kontinuitet/duraciju ima u činjenju krivičnih djela, te kada i kako odustaje od kriminalnih karijera. Postojao je stav da postoji čitav spektar socioloških i psiholoških faktora u različitim fazama života, odnosno tokom kriminalne karijere. Tokom 1990-ih godina razvijena je paradigma faktora rizika i prevencije (Sampson i Laub, 2003). Brojna istraživanja su provedena, osobito u razvoju kriminalnog ponašanja kod djece i maloljetnika tokom životnog toka, a veoma mali fond spoznaja postoji o kriminalnim karijerama počinitelja organizovanog kriminala.

Generalno istraživanje kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala je problematično jer koncept ovog fenomena podrazumijeva široki spektar krivičnih djela, kažnjivih ponašanja i vrsta počinitelja, koji se utvrđuju unutar nacionalnih (normativnih) okvira. Organizovani kriminal zahtjeva vještine, znanje, specijalizacije i pripreme, te se može raditi i o transnacionalnom karakteru krivičnih djela. Ovo samo ukazuje na kompleksnost istraživanja samog fenomena, a samim tim i kriminalnih karijera (Albanese, 2000).

¹ U ovom radu delinkvencija predstavlja: krivična djela, prekršaje i prestupe.

Cilj ovoga rada je da analizira empirijska istraživanja kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala. Do sada nije urađen pregled literature kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala, a ovaj rad namjerava popuniti navedenu prazninu.

Pregledom literature utvrditi će se razvojne putanje počinitelja organizovanog kriminala, te potencijalne razlike između njih i počinitelja običnog/generalnog/konvencionalnog kriminaliteta (e.g. razbojništvo). Razvojna kriminologija je zanemarena na prostorima Bosne i Hercegovine i regije (ali pogledati Doležal 2009), a kreatori politika širom svijeta zanemaruju preporuke koje proizlaze iz rezultata naučnih istraživanja.

2. Razvojna i kriminologija životnog toka

Kriminologija životnog toka ima svoje korijene u pozitivizmu i studijama koje su problematizirale veze između biološkog, psihološkog i društvenog efekta/utjecaja na delinkvenciju kroz životni tok. Razvojna kriminologija je samo dio kriminologije životnog toka i bavi se kriminalnim karijerama. Pretpostavka kriminologije životnog toka je da se promjene u dobi i kriminalnom ponašanju dešavaju u nekom redoslijedu (Thornberry, 1997). Farrington (2003) naglašava da se kriminologija životnog toka bavi: (i) razvojem kriminalnog i antisocijalnog ponašanja, (ii) faktorima rizika u različitoj dobi i (iii) utjecajem životnih događaja na životni tok i razvoj kriminalnog ponašanja. Navedena kriminološka disciplina zagovara da su ljudi uslovljeni dešavanjima iz prošlosti koje ih prate kroz dalji razvoj, odnosno imaju kontinuitet u životnom toku. Kriminalno i antisocijalno ponašanje je dio tog "tereta" kojeg ljudi nose sa sobom iz prošlosti. Ono što razlikuje razvojnu i kriminologiju životnog toka od drugih jeste naglašavanje promjena koje se dešavaju unutar pojedinaca i odbacivanje međugrupnih razlika koje dovode do kriminalnog i/ili antisocijalnog ponašanja.

U kriminologiji se smatra da je prva studija – Cyrila Burta (1925) o adolescentima-prestupnicima – razmatrala razvojne stadije kriminalnog ponašanja. Nakon toga, Shaw (1928) je opisao studiju slučaja dječaka Stanley u Čikagu i razvoja njegovog kriminalnog ponašanja. Bračni par Sheldon i Elanor Glueck (1950) su započeli longitudinalnu studiju o razvoju kriminalnog ponašanja među (ne)delinkventnim maloljetnicima iz Masačusets odgojne ustanove u Bostonu. Nešto kasnije, Wolfgang i saradnici (1972) su objasnili razvoj kriminalnog ponašanja kod maloljetnih prestupnika.

Tokom osamdesetih godina, elementarni naučni problem odnosio se na odnos dobi i kriminala. Rasprave su išle u smjeru da starija dob dovodi do odustajanja od činjenja krivičnih djela, ali da postoje pojedinci koji su skloniji činjenju krivičnih djela, zbog čega oni predstavljaju ekstremne vrijednosti (i.e. iako ulaze u zreliju životnu dob, ne odustaju od činjenja krivičnih djela). Zastupnici kriminalnih karijera su navedeno negirali tvrdeći da su kriminalne trajektorije/putanje mnogo kompleksnije od jednostavnog objašnjenja dobno-kriminalnog korelata, zbog čega su predstavili kriterije ulaska, učešća, trajanja, frekvencije, prekida i odustajanja od kriminalnih karijera. Obzirom da je nizak stepen samokontrole predstavljen kao jedini legitimni faktor rizika, kao odgovor razvijena je tokom 1990-ih godina paradigma rizičnih i protektivnih faktora (Sampson i Laub, 2003).

2.1. Dob i kriminal: od Queteleta do sukoba kriminoloških 'divova'

Odnos između kriminala i dobi prvi je testirao Quetelet (1831). Došao je do spoznaje da postoji dobno-kriminalna krivulja koja pokazuje frekvenciju i dinamiku kriminala. Quetelet je smatrao da svaka individua ima mogućnost izvrši krivično djelo u ovisnosti od fizičkih elemenata, primarno snage, motiva da izvrši djelo i rasudne moći. Prva dva elementa odnose se na puni potencijal koji pojedinac može ostvariti, dok se posljednji odnosi na nedostatak mogućnosti da racionalizira stvari i prestane vršiti krivična djela ili da ih nikako ne izvrši (Maguire, Morgan i Reiner, 2002).

Od kraja šezdesetih godina do danas, Queteletova zamisao je oživljena, te empirijski provjeravana i replicirana. Pretpostavka je bila da kriminal i dob koreliraju u ovisnosti od mnoštva faktora (e.g. spola, korištene metodologije). Pojavom *Generalne teorije kriminala* (Hirschi, 1990) započeo je intelektualni sukob kriminoloških autoriteta. Hirschi i Gottfredson (1983) su čvrsto branili stav da je samokontrola, uspostavljena kroz ispravan odgoj djeteta, ključna za determiniranje bilo kakvog razvoja kriminalnog ponašanja u kasnijoj dobi, zbog čega je bespotrebno posmatrati putanje/trajektorije kroz dob. Hirschi i Gottfredson (1995) su razradili argumentaciju tvrdeći da je kriminal u svim dobima razvoja pojedinca vremenski stabilna pojava, jer je samokontrola fiksirana u dobi od oko osam godina. Prema njima, dob je samo uzrok, a ne fenomen koji je potrebno opservirati.

Obzirom da ne postoje varijacije u samokontroli, Hirschi i Gottfredson su smatrali da postoji stabilnost u kriminalnom ponašanju od srednje škole nadalje, što uistinu nije slučaj (Sampson i Laub, 2003). Iako longitudinalne studije, koje se koriste u paradigmi kriminalnih karijera, objašnjavaju šablon kriminalne aktivnosti, Hirschi i Gottfredson (1983) su smatrali da su prospektivne studije osuđene na neuspjeh, te da ne objašnjavaju kauzalnost. Korelacije povezane s krivičnim djelima su prisutne u svim dobima, pa je prema njima dizajn presjeka adekvatniji za istraživanje uzroka kriminala.² Njihovi oponenti iz tog perioda, Blumstein, Cohen i Farrington (1988) su odbacili tvrdnje o beznačaju dobnih razvojnih putanja kroz životni tok, kreirajući paradigmu kriminalnih karijera.

Kriminalne karijere se odnose na pojedince koji vrše krivična djela tokom svog života. Odnose se primarno na načine uključivanja u heterogena ili različita devijantna³ postupanja kroz prizmu dobi, koja može biti stabilna ili promjenjiva. U najširem smislu kriminalna karijera je "karakteristika longitudinalne sekvence kriminala izvršenog od pojedinca" (Blumstein i saradnici, 1986, s. 12). Istraživanje kriminalnih karijera ne znači da počinitelji zasnivaju svoj život isključivo ili dominantno na kriminalu, već da paradigma kriminalnih karijera predstavlja koncept kojim se kroz životni vijek strukturiraju sekvence kriminalnih aktivnosti pojedinca na sistematski način. Ne radi se, dakle, o teoriji kriminala, ali može biti značajna za razvoj i verifikaciju teorija.

² Iako je kritika naizgled bila supstantivna, Hirschi i Gottfredson su favorizirali dizajn presjeka, pa je diskusija vođena o pristupu istraživanju (i.e. uslovno rečeno metodologiji), a ne o verifikaciji paradigmi kriminalnih karijera. Kako navodi Jones (2008), postoje dvije vrste pristupa u istraživanju kriminalnih karijera: (i) prospektivni/longitudinalni i (ii) retrospektivni pristup (više u Jones, 2008).

³ U ovom radu devijantnost je bilo koje antisocijalno ili socijalno patološko ponašanje, odnosno ona ponašanja koja odstupaju od uvriježenih obrazaca dominantne kulture, naprimjer skitnjičenje, alkoholizam i narkomanija.

Kriminalna karijera znači da neko kriminalno ponašanje ima svoj početak, kontinuitet i eventualni kraj. Kako bi ispitali dobnu krivulju (Blumstein i saradnici 1988; Blumstein, Cohen i Farrington, 1988), kriminalnu karijeru su podijelili u dva različita elementa. Oslanjajući se na prethodne spoznaje Queteleta determinirali su *participaciju* koja objašnjava ko (ni)je uključen u protivpravno djelovanje i *frekvenciju/učestalost* koja objašnjava broj prestupanja među aktivnim prestupnicima. Oponenti Hirschi i Gottfredsona su empirijski testirali premise i utvrdili da dobno-kriminalna krivulja može biti objašnjena promjenama u participaciji, dok je frekvencija relativno stabilna *izuzev za određena nasilna krivična djela* (Blumstein i saradnici, 1986).

2.2. Statičnost i/ili dinamičnost razvoja kriminalnog/antisocijalnog ponašanja kroz životni tok?

Brojni autori (e.g. Piquero i Mazerolle, 2001) su negirali Hirschi jevu i Gottfredsonovu pretpostavku o dobi i kriminalnom ponašanju (i karijerama). Zasigurno postoje promjene u djetinjstvu ili tokom razvoja u srednjoškolskim godinama, adolescenciji i kasnije u životu (Laub i Sampson, 2003) koje utječu na kriminalno ponašanje (ili otpornost prema njemu), zbog čega su uspostavljene dvije paradigme-teorije: (i) statične i (ii) dinamičke.

Statične teorije u sebi sadrže grupu klasičnih kriminoloških teorija (e.g. anomija) koje nalaze da se ljudi razlikuju u sklonosti da izvrše krivična djela. To su fiksne individualne razlike između ljudi. Ukratko, statične teorije smatraju da delinkvencija može biti prisutna u bilo kojoj fazi života kao uzrok. To su rizici/rizični životni događaji koji su stabilni tokom čitavog života. U literaturi se mogu pronaći dvije vrste statičnih teorija: (i) *populacijsku heterogenost* i (ii) *učestalu heterogenost*. Prva se zasniva na razlikama između ljudi, dok se druga odnosi na razlike u činjenju krivičnih djela. Oba pristupa nalaze da pojedinci imaju jednake mogućnosti da izvrše krivična djela, a razlike među njima su utemeljene na faktorima, odnosno utjecajima kojima su izloženi u sredini (e.g. porodici), biologiji (e.g. genetika) ili psihološkim procesima (e.g. motivaciji) tokom razvoja u djetinjstvu (Piquero, Farrington i Blumstein, 2003). Kao zastupnici ovih teorija u literaturi se najčešće navode Gottfredson i Hirschi (1990). Oni smatraju da postoje razlike među ljudima u stepenu samokontrole, a nizak stepen samokontrole znači veću predisponiranost za činjenje krivičnih djela. Samokontrola se razvija u djetinjstvu i stabilna je tokom adolescencije i u kasnijim fazama života. Ovo je eklatantan primjer statičnih teorija, jer je kriminal fiksiran za dob i samokontrolu, odnosno uzroci kriminala su temporalno statični, zbog čega su određene osobe sklonije činjenju krivičnih djela od drugih. Drugi primjer koji se veoma često navodi jeste stav Wilsona i Hernsteina (1985). Oni smatraju da je delinkvencija rezultat bioloških faktora koji se prenose s roditelja na djecu, a ne moraju biti uslovljeni samo genetikom. Ovdje se misli na međugeneracijski prenos kriminalnog i antisocijalnog ponašanja (detaljnije u Buljubašić, 2019).

Dinamičke teorije nalaze da mogućnosti koje pojedinac ima da izvrši krivično djelo se mijenjaju kroz životni vijek, a ovise od događaja, koji su uslovljeni delinkventnim ponašanjem ili okolnostima iz prošlosti. Sampson i Laub (1993) su otkrili da završetak srednje škole i zaposlenje predstavljaju događaje koji dovode do odustajanja od kriminalnih karijera. Postoje razlike između dinamičkih teorija, tako neke smatraju da je kontinuitet kriminalnog ponašanja rezultat (i) neadekvatne socijalizacije, (ii) vezanosti za adolescenciju i životne okolnosti u kojima se pojedinac nalazi. Dinamičke teorije će biti izložene u nastavku ovoga rada. U poređenju s Farringtonovim (2011) mehanizmima, društveno učenje, okolišni faktori, etiketiranje ili pristrasnost policije i

pravosudnih organa imaju ključnu ulogu, a mogu biti smatrani kao dinamička objašnjenja delinkventnog ponašanja.

Statičnost/stabilnost ne isključuje pojavljivanje kriminalnog ponašanja u odrasloj dobi. Hirschi i Gottfredson (1983) su smatrali da kada dijete već od treće godine pokazuje nedolično ponašanje (e.g. udaranje) vrlo vjerovatno će pokazivati isto ponašanje kada postane punoljetno, a prema Moffittovoj (1993) te osobine se kasnije u odrasloj dobi mogu prenijeti na djecu. Međutim, Hirschi i Gottfredson (1990) ne pružaju uvid u mogućnosti da se odustane/prekine činjenje krivičnih djela. Sampson i Laub (1993) su dali objašnjenje relativne stabilnosti. Prema njima, kriminalno ponašanje je uvijek ovisno od kvaliteta društvenih veza. Pojedinci sa slabim društvenim vezama imaju veće šanse da izvrše krivična djela. Konkretnije, uzroci kriminalnog ponašanja mogu biti promijenjeni na osnovu obnavljanja kvaliteta društvenih veza, zbog čega elementi stabilnosti neće biti šablonirani kroz životni vijek. Na kraju, Moffittova (1993) tvrdi da kontinuitet postoji uvijek ili do adolescencije kada jednostavno nestaje.

2.3. Dosadašnje spoznaje o razvoju kriminalnog ponašanja

Otkriveno je da početak činjenja krivičnih djela počinje u dobi od 8 do 14 godina. Empirijski podaci se razlikuju između studija samoprijavljivanja i zvaničnih statistika. Studije samoprijavljivanja su detektovale raniju životnu dob, dok prema zvaničnim statistikama kriminalno ponašanje počinje u starijoj dobi. Krivična djela se izvršavaju najčešće u dobi između 15 do 19 godina. Počinitelji koji u ranijoj dobi počnu izvršavati krivična djela imaju veću vjerovatnoću da će imati relativno duge kriminalne karijere i da će činiti više različitih krivičnih djela.

Neminovno je da postoji kontinuitet u činjenju krivičnih djela - od djetinjstva kroz adolescenciju do odrasle dobi, kada dolazi do odustajanja/izlaska iz kriminalnih karijera. Konkretnije, pojedinci sa antisocijalnim ponašanjem u djetinjstvu su predisponirani da izvrše relativno veliki broj krivičnih djela u kasnijem razvoju, odnosno tokom životnog toka. Može se dogoditi da pojedini u djetinjstvu ne izvrše krivična djela do određene dobi (e.g. od 11 do 13 godine), zatim izvrše jedno ili više krivičnih djela, potom prestanu/odustanu, a nakon toga, tokom adolescencije, ponovno započnu činjenje krivičnih djela u određenom dobnom razmaku (e.g. od 16 do 21 godine). Studije su utvrdile da odustajanje od činjenja krivičnih djela se dešava između 20 i 29 godina, a mali broj počinitelja zaista nastavlja činiti krivična djela u odrasloj dobi (Piquero, Farrington i Blumstein, 2007). Zanimljivo je da veliki dio populacije čini krivična djela povremeno, većinom u pubertetu i adolescenciji, te da predstavljaju *akutne počinitelje*, dok iznimno mali dio populacije predstavlja *hronične počinitelje*. Posljednji, započinju kriminalne karijere u iznimno mlađoj životnoj dobi, za razliku od akutnih počinitelja, te imaju visoke frekvencije činjenja krivičnih djela, kao i duge kriminalne karijere (Piquero, Farrington i Blumstein, 2007).

Tokom razvoja i životnog toka kriminalno ponašanje je višestrano (i.e. više različitih krivičnih djela), a ne specijalizirano; to se osobito odnosi na počinitelje nasilnih krivičnih djela. Iako su djela determinirana kao kršenja krivičnog zakona, njihovi uzroci se nalaze u socio-psihološkoj patologiji u periodu djetinjstva i odrastanja. Naprimjer, utvrđeno je da ukoliko majka konzumira narkotike dijete ima veće šanse da čini krivična djela ili ako dijete konzumira alkohol u velikim količinama ima velike vjerovatnoće da će činiti krivična djela u kasnijoj dobi ili ukoliko u pubertetu ima učestale, s različitim partnerima, seksualne aktivnosti može biti predisponiran za činjenje krivičnih djela. Iznimno je interesantno da pojedinci koji nastave činiti krivična djela

u odrasloj dobi više nisu zainteresovani za grupna protivpravna djelovanja, već nastoje samostalno (ili kroz kriminalne mreže) činiti krivična djela. Radi se o činjenju krivičnih djela u grupi/ama do kasne adolescencije, a od 20 godine i starijoj dobi krivična djela se čine samostalno. Kao razlozi za to navode se uzbuđenje/uživanje, neupražnjeno slobodno vrijeme, emotivni razlozi i/ili koristoljublje. Ipak, od 20 godine koristoljublje postaje dominantan motiv činjenja krivičnih djela. Iznimno važno je spomenuti da navedeni generalni rezultati ne vrijede ukoliko se fenomenološki, odnosno po specifičnim krivičnim djelima, posmatraju kriminalne karijere (Piquero, Farrington, Blumstein, 2007).

Različita krivična djela se prvi put čine u različitoj dobi, imaju različit progres i eventualno odustrajanje. Dokazano je da se prvo čine sitne krađe, zatim krađe, pa razbojništva. Različita krivična djela se čine do oko dvadesete godine, nakon čega različitost u činjenju krivičnih djela polako opada, a počinitelji se u većini slučajeva specijaliziraju za činjenje određenih krivičnih djela (Piquero, Farrington, Blumstein, 2007). Ipak, veoma mali broj pojedinaca se adaptira i nastavlja činiti višestrana/raznolika krivična djela (Loeber i Snyder, 1990).

3. Kriminalne karijere i organizovani kriminal

Istraživanja kriminalnih karijera većinom su koncentrisana na maloljetnike (Loeber i Farrington, 2012), punoljetnike (Loeber, Hovee i Slot, 2012), rano punoljetstvo (Piquero, Brame i Lynam, 2004) ili velike uzorke (van Koppen, 2018). Ispitivanje pojedinačnih fenomena je ograničeno. Dosadašnji fond spoznaja o kriminalnim karijerama je izgrađen u području: (i) seksualnog nasilja (Blokland i Lussier, 2015), (ii) nasilja (Piquero, Jennings i Barnes, 2012), (iii) nasilja u porodici (Hilton i Wyatt-Eke, 2016), (iv) imovinskog kriminala (Shover, 1983), (v) ubist(a)va (Vaughn, DeLisi, Beaver i Howard, 2009), (vi) korupcije, prevara i pronevjera, odnosno kriminala bijelih kragni (van Onna i saradnici, 2014). Istraživanja kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala su iznimno limitirana. Problem istraživanja ovog fenomena nalazi se u grupnom djelovanju pojedinaca, pa putanje kriminalnog ponašanja kroz životni tok striktno ovise od društvenih mreža (i.e. mreža društvenih interakcija i personalnih odnosa). Kako teorije trajektorija hipotetiziraju, postoji više od jednog tipa počinitelja krivičnog djela i prema tome više od jedne putanje, zbog čega istraživanje kriminalnih karijera u organizovanom kriminalu postaje mnogo kompleksnije (Blokland i van der Geest, 2017).

3.1. Razumijevanje kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala

Organizovani kriminal se razlikuje od drugih krivičnih djela, što dovodi do pretpostavke i da počinitelji organizovanog kriminala se razlikuju od počinitelja drugih oblika krivičnih djela. Kako navodi van Koppen (2010) konvencionalna krivična djela zahtjevaju malo napora, planiranja i pripreme, a pojedina čak ne zahtjevaju nikakve vještine ili stalne kontakte s drugim pojedincima za izvršenje krivičnih djela. Počinitelji su veoma često karakterizirani niskim stepenom samokontrole i rizikom, a rezultat toga su iznimno mali profiti. Organizovani kriminal se ne uklapa u ovu definiciju. Prema Paoli (2014) organizovani kriminal uključuje više od dvije osobe, koji imaju zasebno određene zadatke koje karakteriše disciplina i kontrola, djelovanje u kontinuitetu u činjenju teških krivičnih djela (na međunarodnom/transnacionalnom nivou) sa što manjim rizikom, putem utjecaja na političare, medije, javne službenike, pravosuđe i ekonomiju, korištenjem komercijalnih ili poslovnih struktura.

Organizovani kriminal pretpostavlja uključivanje u dugotrajni proces, koji zahtjeva pripremu i višestruke aktivnosti i koordinaciju između (sa)učesnika. Društveni kontakti i mreže predstavljaju centralnu kategoriju ne samo između (sa)učesnika organizovanog kriminala, već i konzumenata njihovih usluga. Radi se o djelima koja zahtjevaju kompleksno operativno djelovanje i organizacijske vještine (Morselli, 2010). Upravo zbog toga klasična i integralna teorijska objašnjenja u razvojnoj kriminologiji ne mogu rasvijetliti kriminalne karijere počinitelja organizovanog kriminala. Pretpostavka je da počinitelji organizovanog kriminala prate putanje običnih, nekriminalnih, ljudi, te da su tokom razvoja stekli vještine, društvene veze i bili u situacijama da izvrše krivična djela (van Koppen, De Poot i Blokland, 2010). A van Koppen, De Poot i Blokland (2010) tvrde da se radi više o sezonskim počiniteljima s dugim krivičnim dosijeima.

Objašnjenja kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala se mogu svrstati u tri teorije: (i) teorije ličnosti, (ii) teorije usmjerene na počinitelje i (iii) eklektičke teorije. Teorije ličnosti objašnjavaju fenomen u statičnoj kategoriji sa dugotrajnim faktorima rizika. Možda najčešće korišteno objašnjenje kriminalnog ponašanja jeste teorija samokontrole Gottfredsona i Hirschi (1990). Ova teorija zagovara da se ličnost razvija u djetinjstvu, a nerazvijanje samokontrole dovodi do predisponiranosti za izvršenje krivičnih djela u odrasloj dobi. Osobe koje karakteriše nizak stepen samokontrole imaju veće mogućnosti da izvrše krivično djelo. Prema teoriji samokontrole počinitelji su impulsivni, orjentisani prema sebi i skloni rizicima pri izvršenju krivičnih djela. Nisu specijalizirani da čine specifična, već mogu tokom životnog toka izvršiti različita krivična djela. Kriminalne mreže su, prema ovom objašnjenju, slučajnost, nešto što se događa bez plana. Kriminalne karijere počinitelja organizovanog kriminala, prema teorijama ličnosti, imaju istu razvojnu progresiju kao i počinitelji drugih krivičnih djela (van Koppen, De Poot i Blokland, 2010).

Teorije usmjerene na počinitelje najčešće zanemaruju situacione faktore prilikom objašnjenja kriminalnih putanja. One objašnjavaju postojanje (i) organizovanih i (ii) dezorganizovanih počinitelja. Prvi kontinuirano pripremaju radnje za izvršenje krivičnog djela što utječe na manju mogućnost da budu otkriveni (i.e. registrirani kod organa formalne socijalne kontrole), dok drugi neplanirano izvršavaju krivična djela. Ove teorije su u suprotnosti sa teorijama ličnosti jer dovode do pretpostavke da počinitelji organizovanog kriminala izvršavaju manji broj znatno težih krivičnih djela, dok ostali čine veći broj krivičnih djela koja su, u poređenju sa organizovanim kriminalom, znatno lakša (van Koppen, De Poot i Blokland, 2010). U posljednje vrijeme nekoliko empirijskih istraživanja usmjerenih na počinitelje je uključilo situacione faktore kao vjerovatno objašnjenje kriminalnih karijera organizovanog kriminala. Akumuliranje spoznaja o situacionim faktorima produciralo je pretpostavke da prilike odnosno situacije u kojima se nalaze odrasle osobe dovode do organizovanog kriminala, što je suprotno argumentima teorija ličnosti. Različita krivična djela su dostupna svima da ih izvrše, dok organizovani kriminal zahtjeva situacije koje bi regrutovale pojedince u grupu, i mnogo su kompleksnije. Kada govorimo o situacijama mislimo i na društvene mreže koje se stvaraju i omogućavaju (sa)učesništvo, konzumente i profit.

(Sa)Učesnici su veoma važan element za formiranje organizovane grupe i uspješnu realizaciju kriminalnih aktivnosti, a to uključuje i pojedince iz, uslovno rečeno, svijeta legalnih aktivnosti. Vrijedi spomenuti da situacije dovode do kreiranja povjerenja između članova grupe (Levi 2008). Transnacionalni karakter je situaciona karakteristika počinitelja organizovanog kriminala; ne mogu svi pojedinci ostvariti društvene veze na međunarodnom nivou. Pored navedenog, situacioni element predstavlja i kontinuirana priprema za izvršenje kompleksnih i teških

krivičnih djela. Kako navodi Kleemans (2014) situacioni faktori uzrokuju kriminalne karijere počinitelja organizovanog kriminala. Prema njemu, veoma mali broj maloljetnika učestvuje u organizovanom kriminalu, većina su odrasle osobe. Kasni ulazak u kriminalno ponašanje je, tvrdi Kleemans, tipičan za počinitelje organizovanog kriminala, uključujući raznoliki fenomenološki spektar krivičnih djela. Kako je ranije istaknuto, maloljetnici nemaju vještine, razvijene društvene mreže i situacije, pa se ne priključuju organizacijama koje čine krivična djela, što objašnjava, do određene mjere, zašto pojedini počinitelji organizovanog kriminala nisu nikada bili registrovani kod organa formalne socijalne kontrole i kako pojedinci koji grade legalne karijere se transformišu u počinitelje organizovanog kriminala (Kleemans, 2014).

Kako bi objasnili kriminalne karijere počinitelja organizovanog kriminala postojala je potreba da se pomire stanovišta zastupnika teorija ličnosti i teorija usmjerenih na počinitelje. Leeper, Piquero i Benson (2004) su predložili *Isprekidanu situacionu zavisnu teoriju* koja pretpostavlja da su visoko pozicionirane i ugledne ličnosti (i.e. kriminal bijele kragne), uključujući i one koji djeluju organizovano, kriminalno aktivne tokom adolescencije. Za razliku od počinitelja drugih (i.e. konvencionalnih) krivičnih djela koji u većini slučajeva nakon punoljetstva postepeno odustaju i konačno prestaju izvršavati krivična djela, visoko pozicionirane i ugledne ličnosti ponovo započinju činiti krivična djela u punoljetstvu, osobito u dobi između 30 i 40 godina. Zbog toga, oni imaju isprekidanu kriminalnu karijeru, koja počinje u maloljetničkoj dobi, zatim prestaje, da bi ponovno u odrasloj dobi započela zbog situacionih faktora, društvenih mreža i struktura. Oni navode da se, za razliku od ulaska u kriminalno ponašanje u mlađoj dobi, počinitelji organizovanog kriminala u odrasloj dobi razlikuju jer započinju kriminalne karijere zbog kriza ličnosti i/ili kriza u obavljanju okupacionih/poslovnih radnji, a "okidači" za izvršenje krivičnih djela predstavljaju situacije ili prilike (e.g. poslovni ili društveni pritisci) za izvršenje krivičnih djela. Situacije prilike mogu da dovedu i do otpornosti ili odustajanja od izvršenja organizovanih krivičnih djela, ali samo ukoliko ostvaruju mogućnost da se na legitiman način ostvare ciljevi (Kleemans i De Poot, 2008), što korenspodira sa teorijom anomije.

3.2. Pregled rezultata dosadašnjih istraživanja

Empirijska istraživanja kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala su ograničena. Dosadašnja istraživanja kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala su napravila tektonske promjene u razumijevanju dobno-kriminalne krivulje, koja pretpostavlja da kriminal postepeno raste u ranom pubertetu i doživljava kulminaciju između 15 i 17 godine, a zatim postepeno opada do i kroz odrastanje. Značajan doprinos ogleđa se i u faktorima rizika koji dovode do trajanja kriminalnih karijera kroz životni tok što odstupa od stajališta dualne taksonomije koju je razvila Terrie Moffitt (1993), odnosno tipa počinitelja: *limitiran u adolescenciji*.⁴

Empirijska istraživanja organizovanog kriminala postala su rasprostranjena u posljednjih nekoliko desetljeća. Mnogo toga se spoznalo o modelima organizovanog kriminala (Albanese, 1994),

⁴ Terrie Moffitt (pogledati, 1993) je razvila empirijski utemeljenu teoriju dualne taksonomije počinitelja krivičnih djela sa dva tipa počinitelja: (i) konzistentni kroz životni tok i (ii) limitiran u adolescenciji. Drugi tip karakterizira privremenost kriminalnog ponašanja koje se pojavljuje početkom rane adolescencije, naglo raste i naglo opada sa izlaskom iz adolescencije i ulaskom u odraslu dob. Uzrok ovoga, prema Moffittovoj, su nedostaci biološke i socijalne zrelosti. Oni žele da budu kao odrasli, ali ne mogu ostvariti ciljeve na legitiman način.

organizacionim strukturama (Campana, 2016), ulogama pojedinaca u kriminalnim mrežama (Vermeluen, van Damme i De Bondt, 2010) i stečenoj koristi (Kleemans, 2015). Ove studije nude veoma malo uvida u kriminalne karijere. Van Koppen, De Poot i Blookland (2010) tvrde da je Bovenkerk prvi ispitao kriminalne karijere počinitelja organizovanog kriminala. On je ispitivao da li i u kojoj mjeri ličnost vođa kriminalnih mreža korespondira sa ličnostima uspješnih biznismena. Prema Bovenkerku (2000) karakteristike ličnosti uspješnih biznismena, kao što su ekstravertnost, savjesnost, kontrolirana implusivnost, avanturistički duh i megalomanija korespondiraju sa karakteristikama ličnosti vođa kriminalnih mreža, te predstavljaju faktore rizika. Najviše studija istraživalo je fenomen kriminala bijelih kragi, Leeper, Piquero i Benson (2004) su utvrdili da počinitelji kriminala bijelih kragi kasno započinju činjenje krivičnih djela, pa se ne uklapaju u paradigmu dobno-kriminalne krivulje.

Weisburd je ekstenzivno izučavao kriminal bijelih kragi i kriminalne karijere. Zaključio je da počinitelji koji se nalaze na visokim i uglednim položajima se razlikuju od počinitelja drugih krivičnih djela, jer kasno započinju činiti krivična djela, čine manje krivičnih djela u ukupnosti svih krivičnih djela, u mnogo manjem broju su registrovani kod organa formalne socijalne kontrole i specijalizirani su za obavljanje određenih poslova što im omogućava i specijalizaciju za izvršenje specifičnih krivičnih djela (e.g. prevare na tržištu). Pedersen (2018) je utvrdila da članovi motociklističkih organizovanih kriminalnih grupa imaju veće šanse da izvrše krivična djela od motociklističkih nekriminalnih grupa, a Blokland i saradnici (2017) da imaju više krivičnih osuda. Ova istraživanja su utvrdila da pojedinci koji se u odrasloj životnoj dobi priključe motociklističkim kriminalnim grupama čine znatno teža krivična djela. Reintegracija pojedinaca u motociklističke grupe uslovljena je prethodnim kriminalnim životom. Dakle pojedinci koji su dio motociklističke subkulture, odlaze u motociklističke klubove, imaju veliku vjerovatnoću da će se pridružiti kriminalnim organizacijama (Pedersen, 2018; Blokland i saradnici, 2017). Situacioni faktori imaju centralnu ulogu u objašnjenju ovog fenomena.

3.2.1. Studija iz Engleske i Velsa

Francis i saradnici (2013) su koristili nacionalni registar policije o počiniteljima organizovanog kriminala iz Engleske i Velsa. Ukupno 4.112 počinitelja organizovanog kriminala je uzorkovano; odabrani su počinitelji registrovani u periodu od 2007. do 2010. Prosječna dob respodenta bila je 32 godine, a samo 1% počinitelja organizovanog kriminala je imao 18 godina ili manje. Veliku većinu čine muškarci i to 95% kriminalnih karijera u organizovanom kriminalu. Malo više od polovine činili su bijeli europljani. Organizovani kriminal je analiziran po vrsti krivičnog djela i izrečenim sankcijama, zatim je upoređen sa dvije grupe počinitelja: (i) teških krivičnih djela i (ii) visoko frekventnih počinitelja (i.e. lakših, neorganizovanih) krivičnih djela.

Utvrđeno je da su počinitelji organizovanog kriminala imali u prosjeku 19 godina kada su prvi put registrovani od strane policije, ali i da su pojedini uspjevali da izbjegnu otkrivanje od organa formalne socijalne kontrole. Zanimljivo, 31% počinitelja organizovanog kriminala je prvu izrečenu sankciju dobilo u dobi između 18 i 25 godina. Počinitelji organizovanog kriminala su imali više prethodnih (i.e. prije kriminalne karijere u organizovanom kriminalu) sankcija nego generalni počinitelji (e.g. razbojništvo). Počinitelji organizovanog kriminala su najčešće višestrani (i.e. čine više različitih krivičnih djela), a samo 12% je specijalizirano za vršenje određenih krivičnih djela u poređenju sa 19% specijaliziranih počinitelja drugih krivičnih djela. Otkrivene su značajne razlike između broja izrečenih sankcija. Počinitelji organizovanog kriminala u prosjeku

dobiju 21 sankciju, dok počinitelji drugih krivičnih djela u prosjeku dobiju 7 sankcija (Francis i saradnici, 2013).

3.2.2. Nizozemske studije

Kleemans i De Poot (2008) su utvrdili koncept strukture društvenih prilika, kojim objašnjavaju kako društvene veze omogućavaju pristup prilikama za izvršenje krivičnog djela. Ovaj koncept nastoji objasniti zašto počinitelji organizovanog kriminala izvrše prvo krivično djelo tek u odrasloj dobi. Rezultati istraživanja, provedenog na uzorku od 1000 počinitelja involviranih u organizovani kriminal, analizom policijski registrovanog kriminaliteta, su pokazali da se ljudi u odrasloj dobi prebacuju sa legalnih poslova u organizovani kriminal. Kada su ih uporedili sa ostalim počiniteljima krivičnih djela utvrdili su da vještine, prilike i društvene veze koje se stiču u odrasloj dobi predisponiraju pojedinca da izgradi kriminalnu karijeru u organizovanom kriminalu. Ovi rezultati su empirijski potvrdili teorije usmjerene na počinitelje. Prema Kleemansu i De Pootu (2008) četiri različita mehanizma uključivanja mogu objasniti započinjanje kriminalne karijere, a to su: (i) društvene i (ii) radne veze, zatim (iii) aktivnosti provedene unutar slobodnog vremena i (iv) životni događaji (e.g. finansijski gubici).

Van Koppen i saradnici (2010) su kombinirali kvalitativne podatke iz Nizozemskog monitora za organizovani kriminal i kvantitativne podatke prikupljene iz pravosudne dokumentacije. Njihov uzorak činili su počinitelji organizovanog kriminala procesuirani u periodu od 1994. do 2006. Ukupno 1.623 počinitelja su uzeta u razmatranja. Upoređeni su sa počiniteljima drugih krivičnih djela. Kriteriji odabira počinitelja drugih krivičnih djela bila je 1997. godina. Konkretnije, ciljano su odabrani počinitelji drugih krivičnih djela koji su osuđeni 1997. godine, kako bi što više sličili počiniteljima organizovanog kriminala po pitanju dobi, da bi mogli porediti njihove karijere u različitim fazama života.

Spolna distribucija uzorka je bila nejednaka. Samo 16% počiniteljki drugih krivičnih djela su bile žene, dok 8% počiniteljki je bilo uključeno u organizovani kriminal. Počinitelji su podijeljeni u grupe prema fenomenu i ulozi. Lideri i prestupnici koji su čini mrežu čine 11% uzorka, koordinatori 23%, počinitelji nižeg ranga 55% i drugi 11%. Krivična djela povezana sa drogama su najzastupljenija 67%, prevare 8% i druga djela 25%. Iznimno bogati sadržaji prikupljenih podataka omogućili su im da opišu kriminalne grupe, kriminalne aktivnosti i pojedince, odnosno vezu pojedinca sa grupama i aktivnostima prije nego što su se uključili u organizovani kriminal. Ova studija je otkrila da 40% počinitelja organizovanog kriminala u analiziranom periodu u Nizozemskoj je imala kasni start. A ovom procentu se može dodati 19% pojedinaca koji su imali krivični dosije prije ulaska u kriminalne grupe (i.e. pojedinci koji su činili krivična djela bez kriminalne organizacije), onda dolazimo do 59% pojedinaca koji su započeli kriminalnu karijeru u organizovanom kriminalu u odrasloj dobi. U prosjeku počinitelji imaju 38 godina kada startaju kriminalnu karijeru u organizovanom kriminalu (i.e. analiza registriranih krivičnih djela). Samo jedan maloljetnik je osuđen za organizovani kriminal, a 68% počinitelja imalo je između 30 i 50 godina. Najmlađi član organizovane grupe imao je 12, a najstariji 76 godina (Van Koppen i saradnici, 2010).

Van Koppen, De Poot i Blokland (2010) su otkrili da, iako postoje sličnosti, razlike između kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala i počinitelja drugih krivičnih djela su upečatljive. Testirana je pretpostavka da počinitelji organizovanog kriminala izvrše krivična djela tokom adolescencije, zatim imaju svojevrsnu pauzu i onda ponovno čine krivična djela (više

u Leeper, Piquero i Benson, 2004). Otkriveno je da kada se uporede počinitelji organizovanog kriminala i počinitelji drugi krivičnih djela, dobno-kriminalna krivulja se ne podudara u dobi od 23 godine. Počinitelji organizovanog kriminala su pravili mnogo duže pauze u činjenju krivičnih djela, a nakon 23 godine su se uključivali u organizovani kriminal, nakon čega su pokazivali upornost i kontinuitet. Počinitelji drugih krivičnih djela su činili krivična djela do 23 godine nakon toga dolazi do postepenog pada i perioda pauza u činjenju krivičnih djela ili eventualnog odustajanja. Do 32 godine većina počinitelja drugih krivičnih djela je prestala činiti krivična djela, dok su pojedini nastavili činiti do sredine 30-ih godina, ali sa periodima dugih pauza (van Koppen, De Poot i Blokland, 2010).

Prosječna dob prvog kontakta s pravosuđem počinitelja organizovanog kriminala bila je nešto veća od 24 godine. Što odgovara rezultatima prethodnih studija (Francis i saradnici, 2013; van Onna i saradnici, 2014). Zanimljivo je da rezultati ne podržavaju u potpunosti teoriju Leepera, Piquera i Bensona (2004), gotovo polovina počinitelja organizovanog kriminala imala je prethodni doticaj sa pravosuđem, za razliku od 31% počinitelja drugih krivičnih djela. Prije kriterijske godine (i.e. 1997.) počinitelji organizovanog kriminala su izdržavali ukupno 31 mjesec kazne zatvora, za razliku od počinitelja drugih krivičnih djela koji su izdržavali ukupno 18 mjeseci kazne zatvora. Možda intuitivno, potvrđeno je da su počinitelji organizovanog kriminala činili teža krivična djela tokom kriminalne karijere - u poređenju sa počiniteljima drugih krivičnih djela. U prosjeku 78% počinitelja konvencionalnih, a 40% počinitelja organizovanog kriminala izdržavalo do 4 godine kazne zatvora. U poređenju sa počiniteljima drugih krivičnih djela, počinitelji organizovanog kriminala moraju provesti gotovo duplo više vremena u zatvoru. Vrijedi spomenuti da dobijaju gotovo duplo veću kaznu zatvora, ne samo za krivična djela organizovanog kriminala, već i za krivična djela za koja su osuđeni prilikom prvog kontakta sa pravosuđem, što može biti indikator faktora rizika za izgradnju kriminalnih karijera u organizovanom kriminalu (van Koppen, De Poot i Blokland, 2010).

Istraživanja kriminalnih karijera obično pokazuju vezu između starta i frekvencije krivičnih djela. van Koppen, De Poot i Blokland (2010) su dokazali da počinitelji organizovanog kriminala prvo djelo izvrše sa oko 25 godina i da frekvencija krivičnih djela tokom kriminalne karijere veoma sporo raste, u poređenju sa počiniteljima drugih krivičnih djela koji prva krivična djela izvrše u mlađoj dobi i imaju veliku frekvenciju krivičnih djela. Međutim, počinitelji organizovanog kriminala koji su u ranoj dobi počinili krivična djela imaju iznimno veliku frekvenciju, mada je u kontekstu izgradnje kriminalnih karijera u organizovanom kriminalu ta veza veoma slaba (van Koppen, De Poot i Blokland, 2010). Ova studija nije potvrdila Gottfredsonovu i Hirschijevu pretpostavku o samokontroli, jer počinitelji organizovanog kriminala nisu imali indikatore ranih problema u ponašanju. Standardna statička objašnjenja o trajanju kriminalnih karijera se ne mogu primjeniti na organizovani kriminal, ali se mogu objasniti kroz situacije koje se dožive tokom odrasle dobi. Ova studija je potvrdila ranije spomenute eklektičke teorije.

3.2.3. Italijanske studije

Savona i saradnici (2017) su utvrdili da su putanje između članova i vođa kriminalnih organizacija u Italiji veoma slične. Jedina razlika je što lideri izvršavaju učestalija/frekventnija, znatno teža krivična djela tokom kriminalne karijere, koja je znatno duža od članova kriminalne organizacije, ali to ne utječe na razlike u izgradnji kriminalnih karijera. Ova studija je zaključila da je rano

punoljetsvo ključni period u određivanju budućih putanja u kriminalnoj karijeri u organizovanom kriminalu. Naprimjer, utvrđeno je da se razlike između lidera i članova kriminalne organizacije razlikuju u startu kriminalne karijere. Lideri organizacija, kao i članovi, čine prva organizovana krivična djela u dobi od 25 do 30 godina, ali su djela znatno teža, brojnija i nasilnija.

Zanimljivo, ova studija je analizirala faktore za pridruživanje pojedinaca kriminalnoj organizaciji. Zaključeno je da pojedinci koji su činili veliki broj različitih teških krivičnih djela u mlađoj dobi - osobito nasilna djela, razbojništva i krađe - su u odrasloj dobi regrutovani u kriminalne organizacije. To znači da aktivni počinitelji krivičnih djela koji su imali izgrađenu karijeru, imaju veće šanse da izgrade istu u organizovanom kriminalu. Spoznato je i da visok stepen obrazovanja predstavlja faktor rizika u starijoj dobi. Visoko obrazovani pojedinci su zanimljivi ne samo zbog intelektualnih sposobnosti i vještina, već i zbog činjenice da većina nikada nije registrovana kod organa formalne socijalne kontrole, pa predstavljaju idealne kandidate za regrutovanje u kriminalne organizacije. Članovi italijanskih kriminalnih organizacija su, prema rezultatima studije Savona i saradnika (2017), višestranici počinitelji, a ne specijalisti u određenim krivičnim djelima. Iako imaju kasni start u kriminalnoj karijeri organizovanog kriminala, krivična djela čine postepeno, tokom razvoja karijere postaju ozbiljnija, a putanju ozbiljnosti prati manji broj (i.e. frekvencija) krivičnih djela, što može biti objašnjeno izdržavanjem kazni zatvora koja su oslabile italijanske kriminalne organizacije ili zbog nepostojanja dovoljnih podataka o pojedinačnim karijerama (Savona i saradnici, 2017).

Campedelli i saradnici (2019) su analizirali kriminalne karijere članova italijanske mafije korištenjem do sada najveće baze podataka o osuđenim počiniteljima organizovanog kriminala. Populaciju su činila 11.138 počinitelja organizovanog kriminala. Rezultati su pokazali da u prosjeku 16.1 krivično djelo bude izvršeno za 16.5 godina karijere, a frekvencija je u prosjeku 1.25 krivičnih djela po godini, dok za nasilna krivična djela frekvencija je u prosjeku 3.45 po počinitelju. Počinitelji organizovanog kriminala su, prema studiji Campedelli i saradnika, specifični kriminalni karijeristi. Neki od njih su kontinuirano činili krivična djela bez specijalizacija, a u nekim slučajevima su nastavljali činiti krivična djela organizovanog kriminala i nakon 50 godine. Utvrđeno je da doticaj sa pripadnicima italijanske mafije predstavlja značajnu životnu prekretnicu i predisponiranost za startanje kriminalnih karijera u organizovanom kriminalu. Ako se tome dodaju iznimno stroge krivične sankcije za pripadnike italijanske mafije, onda pojedinci koji prvi put budu osuđeni za organizovani kriminal u Italiji imaju velike šanse da nakon izdržavanje kazne nastave kriminalnu karijeru. Za razliku od prethodnih studija, startanje kriminalne karijere u Italiji započinje u mlađoj dobi i doživljava svoju kuluminaciju u mlađoj dobi.

Za razliku od drugih država u kojima su provedena empirijska istraživanja kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala, u Italiji su one iznimno duge i specifične. Putanje koje vode do uključivanja i trajanja kriminalnih karijera su u osnovi zasnovane na trajanju, ozbiljnosti i učestalosti krivičnih djela koja se vrše u mlađoj životnoj dobi. Naprimjer, ukoliko pojedinac čini nasilna krivična djela i ostvaruje određeni profit od toga, italijanske organizirane kriminalne grupe mogu postepeno priključiti tog pojedinca u organizaciju (Campedelli i saradnici, 2019).

3.2.4. Australijska studija

Fuller, Morgan i Brown (2019) su istraživali kriminalne karijere počinitelja organizovanog kriminala u Australiji. Koristili su bazu podataka Australijske komisije za kriminalno obavještajni rad. Konačan uzorak je brojao 2.172 počinitelja, koji su izvršili ukupno 37.689 krivičnih djela. Većina počinitelja krivičnih djela organizovanog kriminala nije izvršila prvo krivično djelo do punoljetstva, skoro jedna trećina je imala 25 godina ili više kada su izvršili prvo krivično djelo. Nakon toga, učestalo su vršili krivična djela, uz relativan kontinuitet do 40 godine života. Tokom ovog perioda postepeno se povećavao broj i težina krivičnih djela. Što je u liniji sa prethodno navedenim studijama (van Koppen, De Poot i Blokland, 2010; Savona i saradnici, 2017). Ukupno 535 počinitelja je izvršilo prvo krivično djelo prije 18 godine, 1.275 u dobi od 20 godina, 656 u dobi od 25 i starijoj, a 226 je imalo 30 ili više godina. Prosječna dob starta kriminalne karijere je 21.8 godina. Zanimljivo je da počinitelji koji su na početku karijere činili imovinska ili nasilna krivična djela su imali oko 20 godina, dok za trgovinu drogom, oružjem i prevare najmlađi su imali oko 25 godina i više. U prosjeku jedna trećina je bila aktivna u činjenju krivičnih djela u dobi između 20 do 36 godine, a prevalencija činjenja krivičnih djela u dobi od 35 godina je naglo pala ispod 25%, ali je broj krivičnih djela po počinitelju naglo rastao, tako da je jedan počinitelj u dobi od 31 godinu činio 5.5 registrovanih krivičnih djela (Fuller, Morgan i Brown, 2019).

Prevalencija krivičnih djela se fenomenološki razlikovala. Krivična djela vezana za droge su kroz karijeru postajala prevalentnija, dok su nasilna i imovinska krivična djela - koja su bila dominantna tokom adolescencije i ranog punoljetstva - bila relativno stabilna sa najvećom frekvencijom u 30-im godinama, da bi nakon toga frekvencija naglo opadala. Razlike u profilima počinitelja organizovanog kriminala i njihovih karijera vezana su za startnu dob, prevalenciju i vrstu krivičnog djela. Počinitelji koji su uključeni u trgovinu drogom, oružjem ili prevare su imali znatno stariju startnu dob. Neka krivična djela kao što su prevare zahtjevaju prethodno iskustvo, situacije i vještine ili za trgovinu drogom - kriminalne mreže. Ove mogućnosti nisu dostupne počiniteljima organizovanog kriminala u mlađoj dobi (Fuller, Morgan i Brown, 2019).

Ukupno 761 počinitelj u uzorku bio je specijalizovan za činjenje krivičnih djela, a kada su iz baze podataka uklonili počinitelje sa samo jednim krivičnim djelom i to organizovanim kriminalom, 346 počinitelja je imalo određene specijalizacije u vršenju krivičnih djela. To znači da počinitelji organizovanog kriminala vjerovatno budu specijalizovani za vršenje krivičnih djela na početku svoje kriminalne karijere u organizovanom kriminalu, ali tokom životnog toka postaju višestranici. Dakle, počinitelji grade kriminalnu karijeru na konvencionalnim krivičnim djelima, specijalizirajući se za činjenje pojedinih krivičnih djela. Kriminalnu karijeru u organizovanom kriminalu započinju kao specijalisti, nakon punoljetstva, da bi vremenom postali višestranici počinitelji organizovanog kriminala. To potvrđuje i podatak da u prosjeku specijalisti imaju 24.7 godina prilikom činjenja prvog krivičnog djela organizovanog kriminala i kasnije postaju višestranici, dok višestranici počinitelji izvrše prva krivična djela u prosjeku sa 20 godina. Utvrđeno je da su počinitelji organizovanog kriminala višestranici, generalni, počinitelji krivičnih djela, što je i razumljivo jer se adaptiraju na činjenje različitih krivičnih djela tokom kriminalne karijere. Ni ova studija nije potvrdila dobno-kriminalnu krivulju, jer se startna dob i upornost činjenja krivičnih djela kretala od 20 godine života. Gotovo jedna trećina analiziranih počinitelja su bili aktivni u svakoj godini kriminalne karijere. Rezultati ovog istraživanja potvrdili su teorije usmjerene na počinitelja (Fuller, Morgan i Brown, 2019).

3.2.5. Multinacionalna studija

Kemp, Zolghadriha i Gill (2019) su prikupili podatke na temelju analize sadržaja biografija i autobiografija pojedinaca koji su bili dio kriminalne organizacije. Uzorak je činilo 100 osuđenih počinitelja organizovanog kriminala. Cilj istraživanja bio je utvrđivanje načina uključivanja pojedinaca u organizovani kriminal i ispitivanje razlika u šablonima uključivanja između različitih grupa počinitelja organizovanog kriminala. Podaci su analizirani kvantitativno s ciljem identifikacije razlika u procesu uključivanja između počinitelja koji se (i) uključuju i/ili (ii) formiraju organizovane kriminalne operacije. Ovo istraživanje je otkrilo da faktori rizika, kriminalne putanje, tačke preokreta (i.e. životni događaji koji predstavljaju prekretnicu u životu pojedinca, a utječu na startanje kriminalne karijere, odnosno odustajanje od organizovanog kriminala), motivacije i društveni utjecaji se značajno razlikuju kod pojedinaca prilikom uključivanja u organizovani kriminal.

Multinacionalni uzorak sačinjen od muškaraca i to 48% državljana Sjedinjenih Američkih Država, od toga 32% sa italijanskim porijeklom, 37% Ujedinjenog Kraljevstva, od toga 11% Škotska, 5% državljana Italije, dok je ostatak uzorka bio sačinjen od 1% Bjelorusa, Kanađana, Kolumbijaca, Finaca, Japanca, dok su 2% uzorka činili Meksikanci i 3% Irci. Ukupno 92% uzorka se može smatrati kaukazijancima. Razvrstano po krivičnim djelima, 28% počinitelja je izvršilo nasilna krivična djela, 24% krijumčarenja i prodaju droge, 22% imovinska krivična djela i otmice, a 18% je započelo kriminalnu karijeru u organizovanom kriminalu činjenjem krivičnih djela reketiranja, dok 8% je osuđeno za druga krivična djela u što spada i prevara, ali i pojedinci koji nisu imali krivični dosije prije registriranog organizovanog kriminala. Zanimljivo, u 15 slučajeva tačke preokreta za uključivanje u organizovani kriminal su bile povezane sa negativnim životnim događajima, od toga 73% je uključivalo izdržavanje kazne zatvora, 20% finansijske poteškoće, a 7% smrt članova porodice. Statističkom analizom utvrđeno je da su navedeni životni događaji povezani sa pojedincima koji su formirali organizovane kriminalne grupe, što implicira da su se pojedinci priključivali organizovanoj kriminalnoj grupi u stanju ranjivosti, u što ubrajamo i izdržavanje kazne zatvora (Kemp, Zolghadriha i Gill, 2019).

Kada posmatramo pojedince koji su se uključili u organizovane kriminalne aktivnosti, navedena studija zaključuje da su započeli kriminalnu karijeru uslijed dugoročnih procesa izlaganja pojedincima uključenim u organizovane kriminalne aktivnosti, ali i zbog društvenih faktora, pa su imali "prirodne" trajektorije; oni su pod utjecajem razvojne socijalne dinamike. U ovom slučaju, proces startanja i trajanja kriminalne karijere djelovati će kao proces zaraze virusom. S druge strane, osnivači kriminalnih organizacija (i.e. oni koji su formirali kriminalnu grupu) imaju kratkotrajne i prolazne procese, a djela čine uslijed situacionih okolnosti, odnosno prilika; oni su pod utjecajem nastalih prilika. U ovome slučaju proces startanja i trajanja kriminalne karijere djelovati će uslijed ličnih motivacija (Kemp, Zolghadriha i Gill, 2019).

Startanje kriminalne karijere je - od djetinjstva do odrasle dobi - raznoliko. Prosječna dob startanja kriminalne karijere je sredina dvadesetih godina. Intervalni period između startanja kriminalne karijere i uključivanja u organizovani kriminal je različit za pojedince koji se uključuju u i formiraju kriminalne organizacije. Pojedinci koji se uključuju u organizovani kriminal to rade zbog izloženosti organizovanim kriminalnim aktivnostima i pojedincima, pa se radi o struktura društvenih prilika. Utvrđeno je da pojedinci koji se uključuju u organizovani kriminal žive u mjestima u kojima mogu doći u dodir sa organizovanim kriminalom. Osnivači organiziranih

kriminalnih aktivnosti obično ne žive u blizini pojedinaca koji djeluju unutar organiziranih kriminalnih grupa ili nemaju prilike da izvrše krivično djelo, zbog čega "čekaju" situacije koje se manifestiraju kao potencijalni faktori rizika (Kemp, Zolghadriha i Gill, 2019).

Studija ide mnogo dalje i tvrdi da se veliki broj pojedinaca uključuje u organizovane kriminalne aktivnosti jer se upoznaje ili ima interakcije sa članovima organiziranih kriminalnih grupa. Oni se uključuju, odnosno regrutuju, na temelju prethodnog kriminalnog dosijea, jer organizovane kriminalne grupe imaju povjerenja u kolege/ice po pozivu. Međutim, studija zaključuje da navedeni mehanizmi ne moraju značiti nužno uključivanje u organizovani kriminal, već to mogu biti utjecaji mehanizama neposrednog angažiranja. Osnivači kriminalnih organizacija ne zasnivaju svoje karijere na mrežama počinitelja organizovanog kriminala, već na mrežama počinitelja drugih krivičnih djela. Značajan prediktor ulaska u organizovani kriminal bili su saradnici s kojima su činili konvencionalna krivična djela (i.e. saučesnici), čak tri puta veću vjerovatnoću su imali pojedinci koji su činili saučesnička krivična djela. Ovo potvrđuje prethodne nalaze studije, da će osnivači kriminalnih organizacija iskoristiti otvorene prilike, a oni koji se uključuju su dio društvene dinamike uslovljene mjestom prebivališta ili svakodnevnicom. To ne znači da se osnivači ne oslanjaju na društvene interakcije, odnosno da imaju kriminalne kontakte koji nisu nužno povezani sa organizovanim kriminalom. Otkriveno je da osnivači imaju transnacionalne (kriminalne) kontakte, a ne osobe koje se priključuju kriminalnim organizacijama. Ukratko, studija je zaključila da su osnivači pod utjecajem kratkoročnih kriminalnih prilika i ekonomskih motivacija, dok pojedinci koji se uključuju u organizovani kriminal imaju dugoročnu društvenu dinamiku uslovljenu društvenim vezama i izlaganju organizovanom kriminalu (Kemp, Zolghadriha i Gill, 2019).

3.2.6. Dobno-kriminalna krivulja i kriminalne karijere u organizovanom kriminalu

Rani start u karijeri organizovanog kriminala može biti zasnovan na društvenim vezama i bliskosti sa počiniteljima organizovanog kriminala. To mogu biti roditelji, komšije ili roditelji vršnjaka, pa čak i prisutnost organizovanih kriminalnih grupa u zajednici može regrutovati pojedince u ranoj životnoj dobi (van Dijk, Kleemans i Eichelsheim, 2018). Novi članovi kriminalnih grupa se mogu povezati putem prijateljskih veza ili poznanstava na nivou zajednice. Međutim, da bi regrutovali rane startere, počinitelji organizovanog kriminala biraju samo one koji imaju određene vještine ili sposobnosti. Zbog toga će pojedinci prije priključivanja organizovanoj kriminalnoj grupi najčešće samostalno činiti krivična djela, naprimjer reketarenje i krađe auta. Upravo zbog toga, priključivanje organizovanim kriminalnim grupama dolazi u starijoj, odrasloj, životnoj dobi, kada pojedinac stekne prethodno iskustvo i specijalizaciju.

Pojedinci se mogu uključiti u organizovani kriminal samo ukoliko razviju vještine, društvene mreže i sposobnosti koje im omogućavaju prilike da sa grupom učestvuju u izvršenju krivičnih djela. Počinitelji sa srodničkim, bliskim društvenim vezama i ranom predisponiranosti za činjene krivičnih djela, odnosno činjenjem krivičnih djela u ranim fazama života, osobito nasilničkih, imaju veću vjerovatnoću da će imati klasičnu, odnosno isprekidanu, dobno-kriminalnu krivulju, dok pojedinci koji imaju društvene prilike (i.e. situacije u kojima dolaze u kontakt sa članovima organizovane kriminalne grupe) i vještine mogu biti kasni starteri. Članovi kriminalnih organizacija mogu biti hronični ili uporni kroz životni tok. Odustajanja od činjenja krivičnih djela unutar kriminalnih organizacija su raznolika. U pojedinim kontekstima odustajanja su moguća

i prisutna u svim dobima, dok u drugim slučajevima, kao što su italijanske organizovane kriminalne grupe, odustajanje od kriminalne organizacije najčešće završava sa smrtnim ishodom (Campedelli i saradnici, 2019).

3.2.7. Tipologije kriminalnih karijera u organizovanom kriminalu

Dosadašnja istraživanja su otkrila ponavljajuće obrasce razvoja kriminalnog ponašanja kroz životni tok, naprimjer Piquero i saradnici (2008) navode: (i) nisko frekventne, (ii) visokofrekventne počinitelje, (iii) umjereno frekventne u nestajanju i (iv) kasne startere. Rezultati empirijskog istraživanja Campedelli i saradnika (2019) su pokazala da ne postoji tip kasnog startera, vjerovatno zbog činjenice da su korišteni zvanični podaci, pa počinitelji nisu bili detektovani kod organa formalne socijalne kontrole. Postoji pet različitih vrsta kriminalnih karijera: (i) sa niskom frekvencijom, (ii) visokom frekvencijom činjenja krivičnih djela, (iii) ranim startom, (iv) umjerenom duracijom i (v) visokom duracijom (Campedelli i saradnici, 2019). Počinitelji kriminala bijelih kragni, ipak, imaju kasni start, ali su više okarakterisani kao oportunisti, nego uporni u činjenju krivičnih djela kroz životni tok (van Onna i saradnici, 2014).

Francis i saradnici (2013) su utvrdili da je najučestalija putanja rani starter, koji ima svoju kumulaciju u ranim dvadesetim godinama, ali su također utvrdili da kasni starteri u organizovanom kriminalu tokom adolescencije čine druga krivična djela koja ih postepeno dovode do organizovanog kriminala. Veoma mali broj počinitelja je u svim istraživanjima potvrdio paradigmu dobno-kriminalne krivulje. Van Koppen i saradnici (2010) su utvrdili da su (i) kasni starteri najučestaliji u trajektoriji, a prate ih (ii) počinitelji uporni kroz životni tok (i.e. najčešće su kasni starteri). U nešto kasnijoj studiji na većem uzorku, Kleemans i saradnici (2017) su utvrdili da postoje, ali u manjoj mjeri, dodatne putanje: (iii) rani starteri i (iv) hronični počinitelji. Utvrđeno je da počinitelji organizovanog kriminala imaju potpuno drugačije putanje od počinitelja drugih krivičnih djela, što znači da zahtjevaju potpuno drugačija objašnjenja kriminalnih karijera. Savona i saradnici (2017) su utvrdili da počinitelji organizovanog kriminala imaju pet putanja: (i) umjereno uporni, (ii) nisko frekventni, (iii) rani starteri, (iv) visoko frekventni i (v) visoko uporni. Navedene putanje su koherentne između studija.

6. Zaključak

U proteklih nekoliko desetljeća provedeno je nekoliko longitudinalnih studija. Takav pristup zahtjeva izniman znanstveni napor, ekonomski teret i mnogo vremena za provedbu, zbog čega su spoznaje o razvoju i životnom toku počinitelja krivičnih djela akumulirane veoma sporo. Ipak, supstantivno znanje je etablirano (e.g. nasilje u porodici), ali spoznaje o kriminalnim karijerama počinitelja organizovanog kriminala su reducirane. Cilj ovoga rada bio je da prikaže rezultate dosadašnjih istraživanja kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala.

Startna dob ili ulazak počinitelja u organizovani kriminal se neznatno razlikuje između studija. Naprimjer, Nizozemska studija utvrdila je startnu dob između 24 i 27 godina, italijanska i studija provedena u Engleskoj i Velsu da je startna dob 18, odnosno 19 godina. U svakome slučaju navedeni nalazi odstupaju od dosadašnjih shvatanja dobno-kriminalne krivulje prema kojoj počinitelji grade karijeru u mlađoj dobi i postepeno odustaju od činjenja krivičnih djela, ili nastavljaju graditi kriminalnu karijeru. Učestalost u činjenju krivičnih djela se, također, neznatno razlikovala između studija. Naprimjer, Nizozemska studija je utvrdila da počinitelji organizo-

vanog kriminala imaju sedam osuda, dok studija iz Engleske i Velsa da imaju 21 osudu. Razlike svakako mogu biti produkt konteksta u kojem je istraživanje provedeno (e.g. državnog sistema i politika koje provode organi formalne socijalne kontrole), obima tamne brojke kriminaliteta (e.g. uslovljena činjenicom da su pojedinci počinili prvo krivično djelo izvan države u kojoj su provedene studije ili da jednostavno nisu bili detektovani kod organa formalne socijalne kontrole), te primjene različitih pristupa/metodologija (e.g. uzorkovanje).

Utvrđeno je da veliku većinu karijernih počinitelja organizovanog kriminala predstavljaju muškarci. Sve studije su utvrdile da nakon kasnog starta kriminalne karijere, počinitelji organizovanog kriminala imaju relativno stabilnu frekvenciju u činjenju krivičnih djela. Tokom karijere, počinitelji organizovanog kriminala vrše iznimno teška krivična djela. Oni mogu započeti kriminalnu karijeru kao specijalisti u vršenju specifičnih krivičnih djela, ali sve dosadašnje studije su potvrdile da veliku većinu čine počinitelji koji su višestrani, odnosno čine različita krivična djela. Osobito je zanimljivo saznanje da počinitelji organizovanog kriminala najčešće grade kriminalnu karijeru u mlađoj dobi, naprimjer na imovinskim ili nasilnim krivičnim djelima, zatim prate paradigmu dobno-kriminalne krivulje, odustaju od činjenja krivičnih djela tokom sticanja punoljetstva, a potom se pridružuju kriminalnim organizacijama i započinju kriminalne karijere u organizovanom kriminalu. Ovo svakako nije pravilo, jer je utvrđeno i da pojedinci koji nisu u odrasloj dobi registrovani kao počinitelji krivičnih djela započinju kriminalnu karijeru u organizovanom kriminalu. S tim u vezi, Morselli (2010) je uspostavio koncept brokeri to rade bolje, aludirajući na činjenicu da ključnu ulogu u finansijski zasnovanom organizovanom kriminalu imaju lica koja nemaju krivični dosije, a imaju vještine i socijalne mreže da izvrše krivična djela.

Kasni start kriminalne karijere možda nije specifičan fenomen (Blumstein i saradnici, 1986). Hronični i počinitelji teških krivičnih djela su vjerovatno povezani sa ranim startom, ali to nije uvjet da će imati kriminalne karijere u činjenju teških krivičnih djela, kao što je organizovani kriminal. A organizovani kriminal ne mora biti nužno povezan sa nasilnim krivičnim djelima, jer nemaju svi priliku da se uključe u kriminalne organizacije u različitim fazama života. Društvene mreže, okupacione prilike, vještine i pristupi svijetu ilegalnih aktivnosti mogu imati mnogo značajniju ulogu (van Koppen i saradnici, 2009).

Istraživanja kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala su iznimno zahtjevna i izazovna. Kako navodi Kleemans (2014), problem predstavlja kompleksnost organizovanog kriminala, zbog čega se studije fokusiraju na društvene kontekste i saučesnike koji utječu na izgradnju kriminalnih karijera. Društvene mreže - koje predstavljaju neminovnost u organizovanom kriminalu - dodatno otežavaju istraživanja kriminalnih karijera, jer je teško utvrditi koje ilegalne i/ili legalne socijalne veze dovode do kriminalnog ponašanja. Istraživanja počinitelja organizovanog kriminala su pokazala da razvojna kriminologija mora imati veći fokus, ne na maloljetnicima, već na odraslim osobama. Studije kriminalnih karijera su se previše fokusirale na odustajanje od činjenja krivičnih djela, a zanemareni su situacioni faktori koji dovode do kriminala, što ima direktne implikacije na ograničene spoznaje o kriminalnim karijerama počinitelja organizovanog kriminala.

Bibliografija:

- Albanese, J. (1994). Models of Organized Crime. U: Kelly, R.J., Chin, K. i Schatzberg, R. (ur.), *Handbook of Organized Crime in the United States*, Westport, CT: Greenwood, 77-90.
- Albanese, J. (2000). The Causes of Organized Crime: Do Criminals Organize Around Opportunities for Crime or Do Criminal Opportunities Create New Offenders?. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 16(4), 409-423.
- Blokland, A., Lonneke, H., Wouter, L. i Melvin, S. (2017). Not your average biker; criminal careers of members of Dutch outlaw motorcycle gangs. *Trends in Organized Crime*, 22.
- Blokland, A. i van der Geest, V.R. (2017). *International Handbook of Criminal Careers and Life-Course Criminology*. Routledge Publishers.
- Blokland, A. i Lussier, P. (2015) *Sex Offenders: A Criminal Career Approach*. Wiley Publisher.
- Blumstein, A., Cohen, J. i Farrington, D. (1988). Criminal career research: its value for criminology. *Criminology* 1, 1-35.
- Buljubašić, M. (2019). „Kakvi roditelji, takva djeca“: sistematski pregled međugeneracijske transmisije kriminalnog i antisocijalnog ponašanja. *Kriminalističke teme* 1-2, 91-122.
- Burt, C. (1925). *The young delinquent*. Oxford, England: Appleton.
- Campedelli, G.M., Calderoni, F., Comunale, T. i Meneghini, C. (2019). Life course criminal trajectories of mafia members. *Crime & Delinquency* 07.
- Cernkovich, S.A. i Giordano, P.C. (2001). Stability and change in antisocial behavior: The transition from adolescence to early adulthood. *Criminology*, 39, 371-409.
- Dijk, van, M., Kleemans, E.R. i Eichelsheim, V. (2018). Children of Organized Crime Offenders: Like Father, Like Child? An Explorative and Qualitative Study Into Mechanisms of Intergenerational (Dis)Continuity in Organized Crime Families. *European Journal of Criminal Policy Research*, 1-19.
- Doležal, D. (2009). Kriminalna karijera. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 30(2).
- Farrington, D.P. (2011). Families and crime. U: J. Q. Wilson, i J. Petersilia (ur.). *Crime and public policy* (str. 130–157). New York: Oxford University press.
- Farrington, D.P. (2003). Developmental and life-course criminology. *Criminology* 41, 221-255.
- Francis, B., Humphreys, L., Kirby, S. i Soothill, K. (2013). *Understanding Criminal Careers in Organised Crime*. Research report 74. Home Office.
- Fuller, G., Morgan, A. i Brown, R. (2019). Criminal histories of Australian organised crime offenders. *Trends & issues in crime and criminal justice*, 567.
- Giordano, P. C. (2010). *Legacies of crime: A follow-up of the children of highly delinquent girls and boys*. Cambridge, UK : Cambridge University Press.
- Glueck, S., i Glueck, E. (1950). *Unraveling Juvenile Delinquency*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gottfredson, M.R. i Hirschi, T. (1990). *A general theory of crime*. Stanford University Press, Stanford, California.

- Hirschi, T., i Gottfredson, M. R. (1995). Control theory and the life-course perspective. *Studies on Crime and Crime Prevention*, 4(2), 131–142.
- Hirschi, T. i Gottfredson, M. R. (1983). Age and the explanation of crime. *American Journal of Sociology*, 89, 552–584.
- Hilton, N.Z., Wyatt-Eke, A. (2016) Non-Specialization of Criminal Careers Among Intimate Partner Violence Offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 43(10), 1347-1363.
- Kemp, L., Zolghadriha, S. i Gill, P. (2019). Pathways into organized crime: comparing founders and joiners. *Trends in Organized Crime*.
- Kleemans, E.R. (2015). Follow the Money. Introduction to the Special Issue 'Financial Aspects of Organized Crime'. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 21(2), 213–216.
- Kleemans, E. (2014). Theoretical Perspectives on Organized Crime. U: Paoli, L. (2014). *The Oxford Handbook of Organized Crime*. Oxford University Press, 32-53.
- Kleemans, E. R., Van Koppen, M. V., Van der Geest, V. R., Kruisbergen, E. W., Madarie, D. R. (2017). *Report on criminal careers of OC offenders in context*.
- Levi, M. (2008). Organized fraud and organizing frauds: Unpacking research on networks and organization. *Criminology & Criminal Justice*, 8(4), 389-419.
- Loeber, R. i Farrington, D.P. (2012). *From Juvenile Delinquency to Adult Crime: Criminal Careers, Justice Policy and Prevention*. Oxford Scholarship Online.
- Moffitt, T., i I, A. (2001). Childhood predictors differentiate life-course persistent and adolescence-limited antisocial pathways among males and females. *Development and Psychopathology*, 13(2), 355-375.
- Moffitt, T. E., (1993). Adolescence-Limited and Life-Course-Persistent Antisocial Behavior: A developmental Taxonomy. *Psychological Review*, 100(4), 674-701.
- Morselli, C. (2010). Assessing Vulnerable and Strategic Positions in a Criminal Network. *Journal of Contemporary Criminal Justice Volume*, 26(4), 382-392.im
- Paoli, L. (2014). *The Oxford Handbook of Organized Crime*. Oxford University Press.
- Pedersen, M.L. (2018). Do offenders have distinct offending patterns before they join adult gang criminal groups? Analyses of crime specialization and escalation in offence seriousness. *European Journal of Criminology*, 15(6), 680–701.
- Piquero, A., Farrington, D. i Blumstein, A. (2007). *Key issues in Criminal Career research*. Cambridge University Press.
- Piquero, A. R., Farrington, D. P., i Blumstein, A. (2003). The criminal career paradigm. U: M. Tonry (ur.), *Crime and Justice: A Review of the Research*, 30 (str. 359–506). University of Chicago Press.
- Piquero, A. i Mazerolle, P. (2001). *Life-course criminology*. Wadsworth.
- Piquero, A.R., Piquero, N.L., Terry, K.J., Youstin, T., i Nobles, M. (2008). Uncollaring the Criminal: Understanding Criminal Careers of Criminal Clerics. *Criminal Justice and Behavior*, 35(5), 583–599.
- Piquero, A.R., Brame, R. i Lynam, D. (2004). Studying Criminal Career Length Through Early Adulthood Among Serious Offenders. *Crime & Delinquency*, 50(3), 412-435.

- Piquero, N.L. i Benson, M.L. (2004). White-Collar Crime and Criminal Careers: Specifying a Trajectory of Punctuated Situational Offending. *Journal of Contemporary Criminal Justice Volume*, 20(2), 148-165.
- Sampson, R. i Laub, J. (1993). *Crime in the Making: Pathways and turning points through life*. Cambridge: Harvard University Press.
- Savona, E.U., Calderoni, F., Campedelli, G.M. i Comunale, T. (2017) *Recruitment into Mafias: Criminal Careers of Mafia Members and Mafia Bosses*. Report.
- Shader, M. (2004). *Risk Factors for Delinquency: An Overview Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention*. US Department of Justice. United States of America.
- Shover, N. (1983) The Later Stages of Ordinary Property Offender Careers. *Social Problems*, 31(2), 208-218.
- Thornberry, T.P. (1997). Introduction: Some Advantages of Developmental and Life-Course Perspectives for the Study of Crime and Delinquency. U: T.P. Thornberry (ur.), *Developmental Theories of Crime and Delinquency: Advances in Criminology Theory*, Vol. 7. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- van der Geest, V., Liefbroer, A. C., i Bijleveld, C. C. J. H. (2014). Criminality and family formation: Effects of marriage and parenthood on criminal behaviour for men and women. *Crime & Delinquency*, 60(8), 1209–1234.
- van Koppen, M.V., De Poot, C.J., i Blokland, A.A.J. (2010). Comparing criminal careers of organized crime offenders and general offenders. *European Journal of Criminology*, 7(5), 356-374.
- van Koppen, M.V. (2018). Criminal Career Dimensions of Juvenile- and Adult-Onset Offenders. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology* 4(1), 92-119.
- van Koppen, M.V., de Poot, C.J. Blokland, A.A.J. (2010). Comparing Criminal Careers of Organized Crime Offenders and General Offenders. *European Journal of Criminology* 7(5), 356–374.
- van Onna, J.H.R., van der Geest, V.R., Huisman, W. i Denkers, A.J.M. (2014). Criminal Trajectories of White-collar Offenders. *Journal of Research in Crime and Delinquency Volume* 51(6), 759-784.
- Van Koppen, M.V., de Poot, C.J., Kleemans, E.R. i Nieuwbeerta, P. (2009). Criminal trajectories in organized crime. *British Journal of Criminology*, 50, 102-123.
- Vaughn, M.G., DeLisi, M., Beaver, K.M., Howard, M.O. (2009). Multiple murder and criminal careers: a latent class analysis of multiple homicide offenders. *Forensic Science International*, 183(1-3), 67-73.
- Wilson, J. Q., i Herrnstein, R. J. (1985). *Crime and Human Nature*. New York: Simon and Schuster.
- Wolfgang, M.E, Figlio, R.M. i Sellin, T. (1972). *Delinquency in a Birth Cohort*. Chicago: University of Chicago Press.

A GLIMPSE INTO THE LIFE-COURSE AND DEVELOPMENTAL CRIMINOLOGY: CRIMINAL CAREERS OF ORGANIZED CRIME PERPETRATORS

Review paper

Abstract

Reason for writing and research problem(s): Life-course criminology - within which developmental criminology is incorporated - is an approach to examining criminal behavior over time. More specifically age-graded sequences, including broader social, psychological, and other contexts that are meaningful and prone to change. Research on criminal careers is based on changes in crime patterns, which occur during development, i.e. within the life course of an individual. Criminal careers are most researched area within criminology. Although much knowledge about criminal careers has accumulated over the past few decades, research on perpetrators of organized crime has been extremely reduced.

Aims of the paper (scientific and/or social): The aim of this paper is to present the state-of-the-art of the research of criminal careers in organized crime.

Methodology/Design: The paper presents a traditional literature review. Therefore, the narrative discussion of previous research was used.

Research/Paper limitation: This is paper does not discuss the verification of previous research in the context of Bosnia and Herzegovina. Due to the limited scope of the paper detailed information on life course/developmental criminology has been reduced.

Results/Findings: Studies have demonstrated that perpetrators most often start their criminal careers late - in adulthood - and that they are not specialists in organized crime. The findings so far have been limited by different research approaches. Most studies have applied quantitative techniques.

General Conclusion: Studies demonstrated that life-course/developmental criminology must have a greater focus on adults. The situational factors that lead to crime have been neglected, which has direct implications for limited knowledge of criminal careers in organized crime. More research is needed, especially in the Balkans.

Research/Paper Validity: Life-course/developmental criminology has been neglected in Bosnia and Herzegovina and the region. This paper seeks to contribute to and expand the existing knowledge fund.

Keywords: developmental criminology, life-course criminology, criminal career, organized crime

Podaci o autoru

Mirza Buljubašić je asistent na katedri za Kriminologiju, Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Univerziteta u Sarajevu. Član je radne grupe za međugeneracijsku kriminologiju Evropskog kriminološkog udruženja. E-mail: mbuljubasic@fkn.unsa.ba